

"CALENDARUL MUREȘULUI" – INSTRUMENT OF IDENTITY AND RELIGIOUS-MORAL FORMATION FOR THE ROMANIANS ON THE MUREȘ VALLEY

Antonina Silvia FRANDEȘ ANDONE

"Petru Maior" University of Târgu-Mureș

Abstract: "Calendarul Mureșului" is one of the numerous religious calendars that circulated on the Mureș Valley in the inter-war period. It was a local initiative of Dumitru Antal, the orthodox local rector of Reghin between 1925 and 1927. He considered it an instrument through which he could directly educate his believers. The main themes treated in his articles are connected to national identity and moral life. The highly number of articles dedicated to the fight against alcoholism proves on the one hand the gravity of the problem and on the other hand the Orthodox Church' desire of saving its believers from the „claws” of this scourge.

Having in view the idea that the majority of the villagers could hardly read and had no experience with sophisticated texts, the editor of the calendar chose as a main literary form the story or other literary genres inspired by the folklore.

Keywords: religious calendars, Orthodox Church, Mureș Valley, moral education, national identity

„Calendarul Mureșului” se înscrie în pleiada de publicații interbelice cu caracter religios cu circulație în zona Văii Mureșului. Dacă celelalte calendare prezente în zonă sunt tipărite în tipografiile aparținătoare episcopilor ortodoxe din Cluj sau Sibiu iar cele greco-catolice din Blaj sau Bixad, în acest caz este o inițiativă locală a protopopului Dumitru Antal, protopopul ortodox al Reghinului în perioada 1924-1927.

O scurtă trecere în revistă a principalelor sale repere biografice argumentează legăturile sale cu meleagurile Văii Mureșului nu doar ca slujitor al bisericii ci și ca apărător al ortodoxiei, al românismului și promotor al unei vieți civilizate bazate pe preceptele moralei creștine.

Protopopul Dumitru Antal (ulterior episcopul Emilian), s-a născut la 20 octombrie 1894 în Toplița. Mama sa a fost soră cu patriarhul Elie Miron Cristea. Studiile universitare le face la Academia Teologică “Andreiana” din Sibiu (1913-1916) și la Facultatea de Filosofie a Universității din Budapesta (1916-1918). În perioada budapestană a fost președintele Societății studenților români “Petru Maior”. A fost protopop de Reghin (1924-1927), revizor eparhial la Cluj (1927-1933), inspector general în Ministerul Cultelor (1933-1938). La 28 octombrie 1938 a fost ales arhieru-vicar al Mitropoliei Ungro-Vlahiei cu titlul “Târgovișteanul”. Între anii 1941-1944 a fost „locțiitor” al Episcopiei Argeșului, iar apoi locotenent de arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei (1945-1948). Din 1949 a condus Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț, apoi oastea monahală de la Mănăstirea Cozia și, în cele din urmă, din 1952, pe cea de la Mănăstirea “Sfântul Prooroc Ilie” din Toplița. A fost înmormântat în ziua de 20 iunie 1971, în Toplița natală.

Deși deține funcția de protopop al Reghinului doar trei ani, o slujește cu mult devotament. În această calitate de îndrumător spiritual își asumă ridicarea nivelului moral dar și cultural al enoriașilor prin slova tipărită. În pagina introductivă denumită “Precuvântare”, redactată în 15 octombrie 1926, protopopul își exprimă încrederea în rostul și rolul cărții

ziditoare: “Cetind cărți poți să înveți multe lucruri bune și folositoare; poți să-ți desfășezi sufletul cu frumusețile unei poezii, sau a unei povestiri frumoase”.¹ Pe de altă parte nu ezită să atragă atenția că prin intermediul cărților păcătoase poți “să-ți înveninezi sufletul cu învățături rele”.²

După propriile-i mărturisiri³ protopopul Dumitru Antal avea în momentul redactării calendarului o experiență publicistică fiind în perioada 1920-1924 colaborator al “Foi Poporului” din Sibiu și al publicațiilor “Telegraful Român”, “Revista Teologică”, “Renașterea”. Cunoscând aria de circulație a tipăriturilor de felul calendarelor, prin conceperea unuia propriu el a venit în întâmpinarea așteptărilor de ordin spiritual și practic al credincioșilor de la sate. Deși a făcut acest demers cu speranța lansării unui proiect longeviv: “Din feliul cum va fi primit și prețuit acest calendar îmi voi lua îndemn să continui întocmirea lui și pe anii care vin”, calendarul său se va limita la acest număr întrucât protopopul Dumitru Antal se transferă la Cluj, unde episcopul Nicolae Ivan al Clujului îl numește în funcția de revizor eparhial, post ocupat din 1927 până în 1933.

Luând drept modele de întocmire ale calendarului pe cele emise de episcopii, protopopul Dumitru Antal a purces la redactarea propriului calendar incluzând rubricile atât de populare în rândul cititorilor de la sate: calendarul propriu zis cu marcarea și explicarea sărbătorilor creștine și legale, informații legate de casa regală, de tarifele poștale, lista unor cărți folositoare, sfaturi utile pentru creșterea animalelor, lista târgurilor din Transilvania, precum și date legate de autoritățile județene, de plasă sau comunale și reclame pentru firme locale sau din țară. Un loc aparte îl ocupă “Partea Literară” unde se regăsesc creații ale scriitorilor consacrați precum George Coșbuc, Gala Galaction, Octavian Goga, George Topârceanu, Emil Gârleanu, Ion Al.Brătescu Voinești dar și articole preluate din alte publicații precum “Dumineca poporului” sau “Foaia Noastră”.

Calendarul este mijlocul prin care protopopul Dumitru Antal își poate educa credincioșii în mod direct, de aceea nu ezită să-i avertizeze cu privire la periculoasele capcane întinse de sectarism și bolșevism atât credinței cât și națiunii. Pornind de la crezul său “Nu este un singur român creștin bun, care să nu simtă cât de concrecută îi este credința cu naționalitatea lui, și încă așa de tare, încât dacă îi luăm unui român credința îl și desnaționalizăm”, pune în atenția cititorilor o tristă realitate “Scopul lor (n.n al sectarilor) nu este de a ne aduce credință mai multă, ci ca să ne fărâmițeze neamul, să-i zdruncine unitatea, închegarea lui”.

Ca sprijin al pledoariei sale antisectare aduce exemplul lui popa Petru din Hodac care pe la 1704 câștigase respectul calvinilor și dreptul ca iobagii din Sângeorzul de Pădure să zidească o biserică. Dar, ceea ce se dorește a fi reliefat este faptul că i s-a impus fiecărei comunități religioase a nu face prozelitism în rândul celeilalte, fapt total neglijat în perioada contemporană autorului.

O inedită plăsmuire a patriarhului Miron Cristea, construită în analogie cu *Fericirile* din „Predica de pe munte” a Mântuitorului Hristos, apare în paginile „Calendarului Mureșului”.

Prima *fericire* recomandă poporului român să se adăpostească cu încredere sub scutul crucii creștine căci așa va fi apărat de toate relele și nevoile. Cu alte cuvinte Biserica este văzută ca sprijin moral, cultural, social și național al românilor, indiferent de perioadele istorice pe care le traversează.

¹ Dumitru Antal, *Precuvântare în Calendarul Mureșului pe anul comun 1927*, anul I, Editat și tipărit de Tipografia „Librăria Nouă”, Reghin, 1926, p.2

² ibidem, p.2

³ ASS, dosar nr.15.f.2, 30 în Nicoleta Ploșnea, *Emilian Antal-organizator al Gărzilor naționale românești de pe valea Mureșului superior* în *Angvstia* 16, 2012, *Istorie-sociologie*, pp.168-169.

Cea de-a doua fericește poporul care „ține la legea strămoșescă”⁴, acest lucru fiind garantul dăinuirii veșnice a aceluiași popor.

Poporul care păstrează cu sfințenie și iubește „comorile sufletești” precum limba, portul, datinile, obiceiurile, cântecele are, în concepția primului patriarh român, „viață trainică și proprie”⁵.

Educația copiilor într-un mediu familial echilibrat va asigura viitorul luminat al unui popor, se subliniază în cea de-a patra fericire.

Cheia propășirii unui neam este considerată pacea și buna rânduială și în același timp îi îndeamnă pe români să iubească munca pentru că doar așa își vor asigura cele necesare vieții.

Cumpătarea în toate, încrederea în forțele proprii sunt condiții sine qua non pentru o viață sănătoasă și echilibrată.

Nu se poate înnoi și regenera o națiune fără înnoirea și regenerarea personală a fiilor ei, după cum nu se poate înnoi și regenera o pădure fără înnoirea și regenerarea arborilor care o alcătuiesc.

Deosebirea în această analogie stă numai în faptul, că arborii nu se pot ajuta între ei (decât numai în fabule...), câtă vreme fiii aceleiași nații se pot și se cuvine să se ajute, ca să renască într-o ființă comunitară nouă și plină de viață.

Poporul iubitor de învățătură este fericit de patriarh întrucât „numai prin luminarea minții și îmbogățirea sufletului va putea înainta culturalicește și-și va împlini rostul său între popoarele lumii.”⁶

Prin ascultare și slujire lui Dumnezeu, poporul va renaște într-o obște nouă și fericită. O singură semeție și-o singură răzvrătire este încuviințată și sfătuită : cea împotriva păcatului. „În fața păcatului da, să stăm semeți și împotriva lui să ne răzvrătim cu toată puterea, ca biruindu-l să luăm *cununa vieții* făgăduită de Hristos ostașilor săi. Nimeni să nu cugete întru inima sa că ascultarea și slujirea ar umili pe om. Nu, căci rânduiala acestei lumi și a acelei viitoare întru ascultare zace. În duhul slujirii izvorâte din conștiința noastră întru Hristos și întru Nație ne vom uni silințele, pentru ca acestea să rodească viață nouă în Țară.”⁷

La păstrarea conștiinței unității spirituale a neamului, Biserica Ortodoxă Română a avut o contribuție majoră. Ea a cultivat în sufletele credincioșilor români conștiința trează că ei au aceeași obârșie ca neam, aceeași credința și aceeași limbă care-i unește.

Pe lângă problemele identitare *Calendarul Mureșului* abordează cu multă seriozitate chestiuni care atentau la sănătatea trupezască și integritatea morală a poporului. Astfel se aduce în prim plan păcatul beției publicându-se trei articole succesive pe această temă : „Cine a iscodit rachiul?”, „Cam cât se bea la noi”, „Cum se apără alte popoare de primejdiile alcoolismului”. Se prezintă o statistică (sursa nu este precizată) îngrijorătoare a consumului de alcool din Ardeal : „40 kg de vinars, 12 kg de vin și 200 kg de bere” per locuitor pe an, exceptând copiii. De asemenea s-a constatat că numărul crâșmelor ajunsese la 20.000 iar cifra consumatorilor de alcool era cam de 1,5 milioane dintr-un total de 5 milioane de locuitori. În consecință alcoolismul este văzut ca principala cauză a stării materiale precare a majorității populației, îndeosebi a celei rurale, dar în același timp și a degradării lor spirituale.

Alcoolismul, fiind în esență o problemă socială, implică aspecte ce țin de istoria identificării naționale. Crâșmarii evrei erau portetizați ca personaje negative tipice: „aproape 3 din 4 părți străini, se îngrașă cu munca băută a bețivilor”.

⁴ Miron Cristea, *Fericirile Neamului Românesc* în *Calendarul Mureșului*, Tipografia „Librăria Nouă” Reghin, 1927, p.83

⁵ ibidem, p.83

⁶ ibidem, p.84

⁷ Nicolae Colan, *Ortodoxia și renașterea națională* în revista *Viața ilustrată*, nr.3, 1939, p.5

Pentru a fi și mai elocventă această stare de fapt se aduce ca sprijin cartea „Împotriva beției” a Patriarhului Miron Cristea. Plin de amărăciune, patriarhul constata că numărul cârciumilor a sporit atât în Ardeal cât și în Bucovina chiar cu concursul autorităților. Mai mult autoritățile amintite, catalogate „fără milă”, „au făcut adevărate colonizări de neromâni, care au început să exploateze pe autohtoni”. Referința se face tot la evrei, care, prin tradiție se ocupau cu negustoria și cămătăria, starea lor materială superioară celei a majorității populației fiind pusă pe seama unor presupuse înșelătorii și hoții. Dovezi clare aduce în acest sens patriarhul Miron Cristea, informat la rândul său de subprefectul unui județ: în urma unor analize s-a dovedit că rachiul conținea var sau vitriol. Toate aceste atentate la sănătatea, starea socială și materială a românilor cu repercursiuni asupra integrității lor morale și spirituale, nu au putut fi trecute cu vederea de Biserică, care și-a exprimat vehement poziția. Cu durere se concluziona că neamul nostru era ruinat „cu precauțare”.

Drept urmare scumpirea băuturilor alcoolice era considerată binevenită ca măsură de reducere a consumului de alcool. Se recomandă adoptarea modelului altor popoare care s-au mai confruntat cu această problemă. Se amintește de eșecul american al prohibiției și se elogiază sistemul suedez de succes în stăvilirea beției. Acesta a acționat pe fondul unei populații cu un nivel cultural ridicat întrucât analfabetismul era eradicat și fiecare familie lectura frecvent pe lângă Biblie „tot felul de cărți, un călindar și câte o foaie săptămânală, ca să știe ce se întâmplă în lume și în țară.”⁸

Conducătorii, preoții, învățătorii și medicii și-au unit forțele pentru a găsi soluții viabile pentru scăparea țării de plaga alcoolismului. După încercări nereușite, în 1909, în timpul unei greve muncitorești, s-a luat decizia opririi comercializării oricărei băuturi alcoolice și rezultatele au fost uimitoare. Ulterior medicul Ion Bratt a propus și promovat reglementarea vânzării de alcool. Legea prevedea următoarele: numai statul putea comercializa băuturi alcoolice; introducerea unei „cărți” pe baza căreia cetățenii peste 18 ani, care nu s-au îmbătat niciodată și nu au fost pedepsiți de justiție, puteau cumpăra alcool; în restaurante puteau comanda băuturi (maxim un litru) doar cei care comandau și mâncare. Deși astfel de demersuri au fost costisitoare pentru stat, reușita sistemului a compensat cheltuielile și a adus Suediei „cumințenia, fericirea și buna stare materială” râvnite și de alte țări. Autorul articolului recomandă autorităților române aplicarea unor măsuri similare pentru a face și țării noastre „un mare bine”.

Pornind de la ideea că locuitorii satelor în marea lor majoritate de-abia erau alfabetizați și nu aveau exercițiu în lecturi mai sofisticate, redactorii calendarelor propuneau ca formă predilectă povestirea sau alte genuri literare inspirate din folclor.

Calendarul Mureșului propune o variantă de legendă cu aceeași tematică, prelucrată după Tolstoi. În acest caz protagoniștii sunt diavolul, un țăran sărac și Lucifer.

Țăranul a plecat la câmp doar cu o bucată de pâine. La amiază, ostenit și flămând, nu mai găsește pâinea. Necuratul o furase cu gândul că omul se va supăra și va înjura. Însă, spre necazul său, țăranul se sătură cu apă și în loc să blesteme, zise: „s-o mănânce sănătos”.

După cele întâmplate dracul se duse în iad și-i povesti lui Lucifer întâmplarea, care, îl acuză de incompetență și-i impune o perioadă de trei ani ca termen de ispitire și pierzanie a țăranului cu pricina. Neîndeplinirea acestei sarcini ducea la pedeapsă: scaldarea în apă sfințită. Speriat de această perspectivă, diavolul, a luat chip de flăcău și a intrat slugă la țăran. Obținând recolte bune omul, sfătuit de flăcăul-diavol, prepară rachiul din grâne. Totodată oamenii fură inițiați în consumul de alcool, fapt considerat de diavol ca o izbândă a sa. Diavolul, însoțit de căpetenia întunericului, au urmărit apoi comportamentul țăranului și a apropiaților lui, influențați fiind de băuturile consumate. Orice urmă de bună voință dispăruse

⁸ *Cum se apără alte popoare de primejdiile alcoolismului în Calendarul Mureșului pe anul comun 1927*, Tipografia „Librăria Nouă”, Reghin, 1926, pp.71-72

fiind înlocuită de înjurături, răutate, viclenie, violență, într-un cuvânt - degradare umană. În schimb sângele dobitocesc a ieșit la iveală, oamenii băutori comportându-se pe rând vicleni ca vulpile, turbați ca lupii, și-n cele din urmă josnici ca porcii. Diavolul a explicat că toate acestea erau urmările bogăției pentru că din excesul de bucate s-a făcut rachiu, iar cei bogați se gândeau mai mult cum să petreacă decât săracii. Diavolul a fost răsplătit pentru această „invenție” distrugătoare de oameni cu o funcție mai înaltă.

Iată cum, prin modalități literare de inspirație folclorică, Biserica încerca să transmită credincioșilor precepte morale și de conduită, arătându-le că alcoolul avea origini diavolești iar consumul nemăsurat al acestuia duce la dezumanizare.

Abundența articolelor dedicate luptei împotriva alcoolismului dovedesc pe de o parte faptul că problema atinsese cote înalte de gravitate, iar pe de altă parte Biserica dorea cu ardoare să-și salveze credincioșii din ghearele acestui flagel, și-și mobiliza toată forța în această direcție.

Calendarul popular, predicile și lucrările cu caracter moral au jucat un rol esențial în educația oamenilor de rând, dar și a clerului de la nivel parohial. Este vorba atât de pregătirea spirituală propriu-zisă cât și de formare morală și identitară a credincioșilor, mai ales într-o societate fragmentată din punct de vedere confesional și național. Aceste lucrări dezvăluie un dialog permanent cu societatea, ele având ca scop accentuarea gradului de conștientizare și asimilare de către credincioși a valorilor unui popor civilizat.

Circulația „Calendarului Mureșului” în zona Văii Mureșului este dovedită de păstrarea unor exemplare ale acestuia în Biblioteca Municipală „Petru Maior” Reghin, în Biblioteca Mănăstirii Toplița dar și în biblioteci parohiale din zonă, fapt ce dovedește că la vremea apariției sale a fost lecturat, analizat, întregind universul cultural și spiritual al creștinilor ortodocși de pe aceste plaiuri.

Bibliografie:

Publicații:

- *Calendarul Mureșului pe anul comun 1927*, anul I, Editat și tipărit de Tipografia „Librăria Nouă”, Reghin, 1926;

Articole:

- Nicoleta Ploșnea, *Emilian Antal-organizator al Gărzilor naționale românești de pe valea Mureșului superior* în *Angustia* 16, 2012;
- Nicolae Colan, *Ortodoxia și renașterea națională* în revista *Viața ilustrată*, nr.3, 1939.